Алпанова Жанар Бейбітқызы
АСТАНА ҚАЛАСЫ

ЭССЕ ЖАЗУҒА КӨМЕК

МАҚСАТЫ

ШЫҒАРМАШЫЛЫҚПЕН ОЙЛАЙТЫН ПАРАСАТТЫ ТҰЛҒА ҚАЛЫПТАСТЫРУ

міндеттері:

Сөз байлығын сауатты қолданып, шығармашылық қабілетін жетілдіру, эссенің бағалау критерийлерін меңгеру, берілген 20-дан астам эссе үлгілерін талдап, тіл мәдениетін сақтауға, кез келген салада белгілі тақырып бойынша эссе жаза алуға қалыптасу.

ӨЗЕКТІЛІГІ

ЭССЕ ЖАЗУ
Табысқа қол жеткізу
Өз жаңалығын жүзеге асыру
Қоғамдық ойға пікір білдіру
Басқа адамның көзқарасын білу
Іскерлік қарым-қатынас жасау

ҚҰРЫЛЫМЫ

ЖАЗУҒА ҮЙРЕТУ ҮШІН НЕНІ МЕҢГЕРУ КЕРЕК

САУАТТЫ ЖАЗЫП ҮЙРЕНЕЙІК (ОРФОГРАФИЯ ЕРЕЖЕЛЕРІНЕ АРНАЛҒАН ЖАТТЫҒУ ЖҰМЫСТАР)

ҚАЗАҚ ТІЛІНІҢ ПУНКТУАЦИЯСЫ

(ТЫНЫС БЕЛГІЛЕРІН ҚОЮҒА ҮЙРЕТКІШ ҚҰРАЛ)

СӨЗ ӨНЕРІ (ӘДЕБИЕТ ТЕОРИЯСЫН МЕҢГЕРТУ БАҒДАРЛАМАСЫ)

1-кезең “Сауатты жазып үйренейік”

1.	Қазақ орфографиясының принциптері
2.	Дауыстылардың жазылуы
3.	Кейбір дауыссыздардың жазылуы
4.	Түбір сөздердің жазылуы
5.	Қосымшалардың жазылуы
6.	Бөлек жазылатын сөздер
7.	Бірге жазылатын сөздер
8.	Қос сөздердің жазылуы
9.	Қысқарған сөздердің жазылуы
10.	Шылаулардың жазылуы
11.	Одағайлардың жазылуы
12.	Бас әріптің қолданылуы
13.	Тасымал
14.	Сөздік диктант
15.	Орфографиялық сөздікпен жұмыс
16.	Жаттығулар орындау (70 жаттығу берілген)
17.	Өткенді қайталау-пысықтау сабағы

2-КЕЗЕҢ “Тыныс белгілерін үйреткіш құрал”

1.	Сөйлем соңына қойылатын тыныс белгілері
2.	Жақшаның қойылу ережелері
3.	Бастауыш пен баяндауыштың арасына қойылатын сызықша
4.	Қаратпа сөздің тыныс белгілері
5.	Қыстырма сөздің тыныс белгісі
6.	Одағайлардың тыныс белгісі
7.	Айқындауыш мүшелердің тыныс белгілері
8.	Бірыңғай мүшелер мен жалпылауыш сөздердің тыныс белгілері
9.	Құрмалас сөйлемнің тыныс белгісі
10.	Төл сөздің тыныс белгілері
11.	Тырнақшаға алынатын төл сөздер
12.	Тыныс белгілеріне қорытынды жасау
13.	Жаттығулар мен тапсырмалар (56 жаттығу мен 12 тапсырма)
14.	Бақылау диктанты
15.	Қатемен жұмыс
16.	Шығармашылық жұмыс
17.	Өткенді қайталау – пысықтау сабағы

Бұл екі курс –”САУАТТЫЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ “

Курс мақсаты оқушыларды сауатты жазуға қалыптастыру, тіл білімінің айтылған тараулары бойынша әр кездерде алған білім-білікті нығайту, еске түсіру және дағдыға айналдыру болып табылады. **Орфография** дегеніміз- сөздерді дұрыс жазу ережелерінің жиынтығы, ал тыныс белгілері ережелерінің жиынтығы – **пунктуация.** Тіл білімінде бұлар арнайы қарастырылмайды, бірақ мектеп оқушылары әр кезеңде жекелеген ережелермен танысып отырады. Сондықтан оқушы мектеп бітіргенде, өз ойын жазбаша сауатты бере алуы үшін арнаулы курс ретінде осы негізгі тарауларды қамту көзделіп отыр. Курс барысында «Қазақ тілінің орфографиялық сөздігі» басшылыққа алынып, оқушылар сөздікпен жұмыс жүргізу үшін тиісті ережелермен қарулану керектігіне көз жеткізетін болады. Сол сияқты арнайы жасалған жаттығуларды орындау арқылы алған мәліметті бекіту және іс жүзінде қолдану қабілеті де шыңдалатын болады.

3- КЕЗЕҢ “СӨЗ ӨНЕРІ” (КӨРКЕМ СӨЗ ТЕОРИЯСЫН МЕҢГЕРТУ бағдарламасы

5-сынып

№	Әдеби –теориялық терминдер	Сағат саны	Мемлекеттік стандарттың тараулары мен тақырыптары
1	Әдебиет және оның ғылыми салалары	1	Кіріспе
2	Сөз өнерінің тіл ғылымына қатыстылығы	1	Ауыз әдебиеті туралы
3	Фольклор және көркем образ	1	Ауыз әдебиеті туралы
4	Кейіптеу	1	С.Торайғыровтың «Шілде» өлеңі
5	Портрет	1	М.Әуезов «Ақын қонақтар»
6	Сюжет пен композиция	1	«Ер Төстік» ертегісі
7	Кейіпкер және идея, эпиграф, аннотация, алғысөз	1	«Керқұла атты Кендебай» ертегісі
8	Теңеу, эпитет, метафора	1	М.Өтемісұлы «Қызғыш құс»
9	Шумақ, тармақ, қарасөз	1	Абай «Ғылым таппай мақтанба»
10	Теңеу мен эпитеттің айырмашылығы	1	С.Мұқанов «Лашын»
11	Мінездеме, диалог	1	С.Бегалин «Бала Шоқан»
12	Параллелизм	1	Қ.Жұмаділов «Қозыкүрең»

6-сынып

№	Әдеби –теориялық терминдер	Сағат саны	Мемлекеттік стандарттың тараулары мен тақырыптары
1	Әсірелеу	1	«Алпамыс батыр» жыры
2	Шендестіру	1	«Ер Тарғын» жыры
3	Риторикалық сұраулы сөйлем	1	Д.Бабатайұлы «О,Ақтан жас»
4	Өлең құрылысы және ұйқас	1	Абай «Әсемпаз болма әрнеге»
5	Лирикалық қаһарман, ақындық тұлға	1	С.Торайғыров «Шығамын тірі болсам, адам болып»
6	Градация	1	І.Жансүгіров «Домбыра»
7	Типтік образ	1	М.Әуезов «Біржан салАбай ауылында»
8	Баллада	1	Ғ.Мүсірепов «Автобиографиялық әңгіме»
9	Лирика – әдеби жанр	1	Ә.Сәрсенбаев «Сен құрметте оны»
10	Повесть- эпикалық шығарма	1	Б.Соқпақбаев «Менің атым Қожа»

7-сынып

№	Әдеби –теориялық терминдер	Сағат саны	Мемлекеттік стандарттың тараулары мен тақырыптары
1	Лирика мен эпика	1	Лиро- эпостық жырлар
2	Құбылту, метафора	1	Махамбет «Тарланым»
3	Ирония, сарказм	1	С.Торайғыров «Бір адамға»
4	Баяндау, суреттеу, диалог, пейзаж, портрет	1	С.Сейфуллин «Бандыны қуған Хамит»
5	Лириканың түрлері, қайталау: анафора, эпифора	1	І.Жансүгіров «Домбыра»
6	Тақырып, идея, әңгіме, сюжет, эпизод	1	М.Әуезов «Көксерек»
7	Шығарманың құрылысы	1	Ғ.Мүсірепов «Ананың анасы »
8	Параллелизм	1	Ә. Тәжібаев «Сырдария»
9	Баллада	1	Қ.Бекхожин «Ақсақ Темір мен ақын»
10	Көсемсөз (публицистика)	1	Б.Бұлқышев «Шығыс ұлына хат»
11	Символ	1	Қ.Мырзалиев «Кәрі қыран»

7-сынып

№	Әдеби –теориялық терминдер	Сағат саны	Мемлекеттік стандарттың тараулары мен тақырыптары
1	Лирика мен эпика	1	Лиро- эпостық жырлар
2	Құбылту, метафора	1	Махамбет «Тарланым»
3	Ирония, сарказм	1	С.Торайғыров «Бір адамға»
4	Баяндау, суреттеу, диалог, пейзаж, портрет	1	С.Сейфуллин «Бандыны қуған Хамит»
5	Лириканың түрлері, қайталау: анафора, эпифора	1	І.Жансүгіров «Домбыра»
6	Тақырып, идея, әңгіме, сюжет, эпизод	1	М.Әуезов «Көксерек»
7	Шығарманың құрылысы	1	Ғ.Мүсірепов «Ананың анасы »
8	Параллелизм	1	Ә. Тәжібаев «Сырдария»
9	Баллада	1	Қ.Бекхожин «Ақсақ Темір мен ақын»
10	Көсемсөз (публицистика)	1	Б.Бұлқышев «Шығыс ұлына хат»
11	Символ	1	Қ.Мырзалиев «Кәрі қыран»

8-сынып

№	Әдеби –теориялық терминдер	Сағат саны	Мемлекеттік стандарттың тараулары мен тақырыптары
1	миф	1	Мифтік әңгімелер
2	Дидактикалық поэзия, толғау	1	Жыраулар шығармашылығы
3	поэма	1	Шәкәрім «Қалқаман - Мамыр» поэмасы
4	повесть	1	М.Әуезов «Қараш-Қараш оқиғасы»
5	Композициялық құрылыс	1	Т.Ахтанов «Күй аңызы»
6	Қайталау	1	О.Сүлейменов «Қыз қуу» өлеңі
7	Ұйқас, өлеңнің құрылысы	1	Т.Айбергенов «Ана»
8	Мінездеу	1	Т.Әбдіков «Қонақтар»
9	Драмалық шығарма	1	Д.Исабеков «Әпке»
10	Диалог, монолог, ремарка	1	Ш.Мұртаза «Бесеудің хаты»
11	Эпилог,пейзаж, портрет	1	Мұқағали «Аққулар ұйықтағанда»
12	символ	1	Қ.Жұмаділов «Қаздар қайтып барады»
13	Бәйіт, рубаи	1	Ә.Рудаки
14	трактат	1	Омар Һайям
15	Әдебиеттің қоғамдық мәні	1	Р.Ғамзатов «Менің Дағыстаным»
16	Психологиялық роман	1	Ш.Айтматов «Найман ана»

9-сынып

№	Әдеби –теориялық терминдер	Сағат саны	Мемлекеттік стандарттың тараулары мен тақырыптары
1	Антитеза	1	Лиро- эпостық жырлар
2	Гипербола	1	Батырлар жыры
3	Баллада	1	Қ.Бекхожин «Ақсақ Темір мен ақын»
4	Градация	1	Ауыз әдебиеті үлгілері
5	импровизация	1	айтыс
6	инсценировка	1	Драмалық шығармалар
7	Көркем қиял	1	Ақын –жазушы өмір жолы
8	метафора	1	Барлық көркем туынды
9	мотив	1	Ақын –жазушылар шеберханасы
10	мысал	1	А.Байтұрсынов шығармашылығы
11	Нақыл өлең	1	Дидактикалық поэзия
12	новелла	1	Ғ.Мүсірепов шығармашылығы
13	параллелизм	1	Батырлар жыры
14	пейзаж	1	Проза мен поэзия
15	поэзия	1	Барлық поэзилық шығармалар
16	поэма	1	Ақындар шығармашылығы
17	пьеса	1	Драмалық шығармалар
18	рубаи	1	Шығыс әдебиеті
19	символ	1	Қазіргі поэзия ен проза
20	стиль	1	Жазба әдебиеті үлгілері
21	тартыс	1	Драмалық шығармалар
22	теңеу	1	Ауыз әдебиеті үлгілері
23	ұйқас	1	Барлық поэзиялық туындылар
24	шенеу (сарказм)	1	С.Торайғыров «Бір адамға»
25	Ішкі монолог	1	Драмалық туындылар
26	экспромт	1	айтыс
27	эпиграф	1	Көркем проза
28	эпизод	1	Прозалық шығармалар
29	эпопея	1	М.Әуезов «Абай жолы»
30	эссе	1	Б.Бұлқышев «Шығыс ұлына хат»

9-сынып

№	Әдеби –теориялық терминдер	Сағат саны	Мемлекеттік стандарттың тараулары мен тақырыптары
1	Антитеза	1	Лиро- эпостық жырлар
2	Гипербола	1	Батырлар жыры
3	Баллада	1	Қ.Бекхожин «Ақсақ Темір мен ақын»
4	Градация	1	Ауыз әдебиеті үлгілері
5	импровизация	1	айтыс
6	инсценировка	1	Драмалық шығармалар
7	Көркем қиял	1	Ақын –жазушы өмір жолы
8	метафора	1	Барлық көркем туынды
9	мотив	1	Ақын –жазушылар шеберханасы
10	мысал	1	А.Байтұрсынов шығармашылығы
11	Нақыл өлең	1	Дидактикалық поэзия
12	новелла	1	Ғ.Мүсірепов шығармашылығы
13	параллелизм	1	Батырлар жыры
14	пейзаж	1	Проза мен поэзия
15	поэзия	1	Барлық поэзилық шығармалар
16	поэма	1	Ақындар шығармашылығы
17	пьеса	1	Драмалық шығармалар
18	рубаи	1	Шығыс әдебиеті
19	символ	1	Қазіргі поэзия ен проза
20	стиль	1	Жазба әдебиеті үлгілері
21	тартыс	1	Драмалық шығармалар
22	теңеу	1	Ауыз әдебиеті үлгілері
23	ұйқас	1	Барлық поэзиялық туындылар
24	шенеу (сарказм)	1	С.Торайғыров «Бір адамға»
25	Ішкі монолог	1	Драмалық туындылар
26	экспромт	1	айтыс
27	эпиграф	1	Көркем проза
28	эпизод	1	Прозалық шығармалар
29	эпопея	1	М.Әуезов «Абай жолы»
30	эссе	1	Б.Бұлқышев «Шығыс ұлына хат»

ЖАЗУШЫ БОЛУ МІНДЕТ ЕМЕС, ЖАЗА БЕРУГЕ ҮЙРЕНУ - МІНДЕТ

Блум жүйесі бойынша	тапсырма	Түсінік, саралау
Білім	Жаңадан қандай білім алдың?	Естіген нәрсеңді өзгертпей, ең маңыздысын қайталап айт.
Түсіну	Берілген білімді түсіндің бе? Немен дәлелдейсің?	Бір идеяны өз сөзіңмен не басқа жолмен қайтадан жаңартып айт
Қолдану	Алған біліміңді неге қолданар едің?	Бір мәселенің басқа бір мәселеге сәйкес келуін тани біл.
Талдау	Қабылдаған біліміңді саралай, талдай біл, маңызын дәлелде	Күрделі идеяның себебін және ықпалын, басқа құрамдас бөліктерін табу
Жинақтау	Алған біліміңді ауызша, жазбаша жинақта	Бірнеше идеялардан бір бүтін идея жасау
Бағалау	Өзіндік баға бер. Нені ұға алмадың? Соны сарала	Белгілі бір идеяның пара-парлығын байқап бағалау

Жазба жұмыстарының мазмұны мен мақсатына қарай түрлері

- Түрлері
  - Нанымды
  - Ақпараттық
  - Шығармашылық
  - Дербес

Дербес жазылым

- Дербес жазылым
  - **күнделік**
  - **Хат**
  - **монолог**
  - **өмірбаян**

- **Дербес жазылым** – жазушының жеке тәжірибесі мен сезімін көрсететін, бірінші жақты көзқарасты қолданатын, баяндаудың басы, ортасы, аяғы қызықты құрылымды болып келетін, оқиға орны мен реті логикалық тізбекте берілетін, уақытты көрсететін сөздер мен оқиғалар ауысу тәртібі байыппен баяндалатын жазылым түрі.

- **Дербес жазылымға келесі сипаттар тән:**
  - Жазушының тәжірибесі мен сезімін көрсетеді;
  - Бірінші жақты көзқарасты қолданады;
  - Баяндаудың басы, ортасы, аяғы қызықты құрылымды болып келеді;
  - Оқиға орны мен реті логикалық тізбекте беріледі;
  - Уақытты көрсететін сөздер мен оқиғалар ауысу тәртібі байыппен

Нанымды жазылым

Нанымды жазылым – нақты тақырып бойынша айқын пікір айтатын, пікір нанымды себептер мен дәлелдермен негізделетін, келтірілетін себептер мен дәлелдер логикалық тәртіппен берілетін, аудиторияны сендіру басты талап болатын, арнайы пікірді білдіретін сөздік қор көбірек қолданылатын жазылым түрі.

- **Нанымды жазылым түрлері**
  - **жарнама**
  - **рецензия**
  - **ашық хат**
  - **ұсыныс**
  - **коментарий**
  - **эссе**

Нанымды жазылымға келесі сипаттар тән:

- ⌘ Нақты тақырып бойынша айқын пікір айтылады;
- ⌘ Пікір нанымды себептер мен дәлелдермен негізделеді;
- ⌘ Себептер мен келтірілген дәлелдер логикалық тәртіппен беріледі;
- ⌘ Аудиторияны сендіру басты талап болып табылады;
- ⌘ Арнайы пікірді білдіретін сөздік қор көбірек қолданылады.

Ақпараттық жазылым

Ақпараттық жазылым – тақырып бойынша маңызды мәліметтерді нақты беретін, әртүрлі дерекөздерден алынған ақпаратты қолданатын, әртүрлі дерек пен мәліметтерге сүйеніп, қорытынды шығаратын, деректер мен мәліметтер жүйелі берілетін жазылым түрі.

Ақпараттық жазылымға келесі сипаттар тән:

- Тақырып бойынша маңызды мәліметтерді нақты береді;
- Әртүрлі дерекөздерден алынған ақпаратты қолданады;
- Әртүрлі дерек пен мәліметтерге сүйеніп, қорытынды шығарады;

Деректер мен мәліметтер жүйелі беріледі.

Шығармашылық жазылым

Шығармашылық жазылым – өте шығармашылық тұрғыда жазылған, идея және стильден шығармашылық мінез көрінетін, жұмыс барысында өте көркем және әсерлі сөздер таңдалып қолданылған, әсерді жақсарту үшін сәйкестендірілген құрылым қолданылған; кейіпкерлері мен сюжеті жанды суреттеліп, оқиғалар реті жымдасып, оқырманды қызықтыратын жазылым түрі.

Шығармашылық жазылымға тән сипаттар:

- ❖ Жазылым өте шығармашылық тұрғыда жазылған. Идея және стильден шығармашылық мінез көрінеді;
- ❖ Жұмыс барысында өте көркем және әсерлі сөздер таңдалып қолданылған;
- ❖ Әсерді жақсарту үшін сәйкестендірілген құрылым қолданған;
- ❖ Кейіпкерлері мен сюжеті жанды суреттеліп, оқиғалар реті жымдасып, оқырманды қызықтырады;

- Шығармашылық жазылым түрлері
  - Әңгіме
  - сахналық сөз
  - Ертегі
  - Сценарий

Эссенің құрылымдық картасы

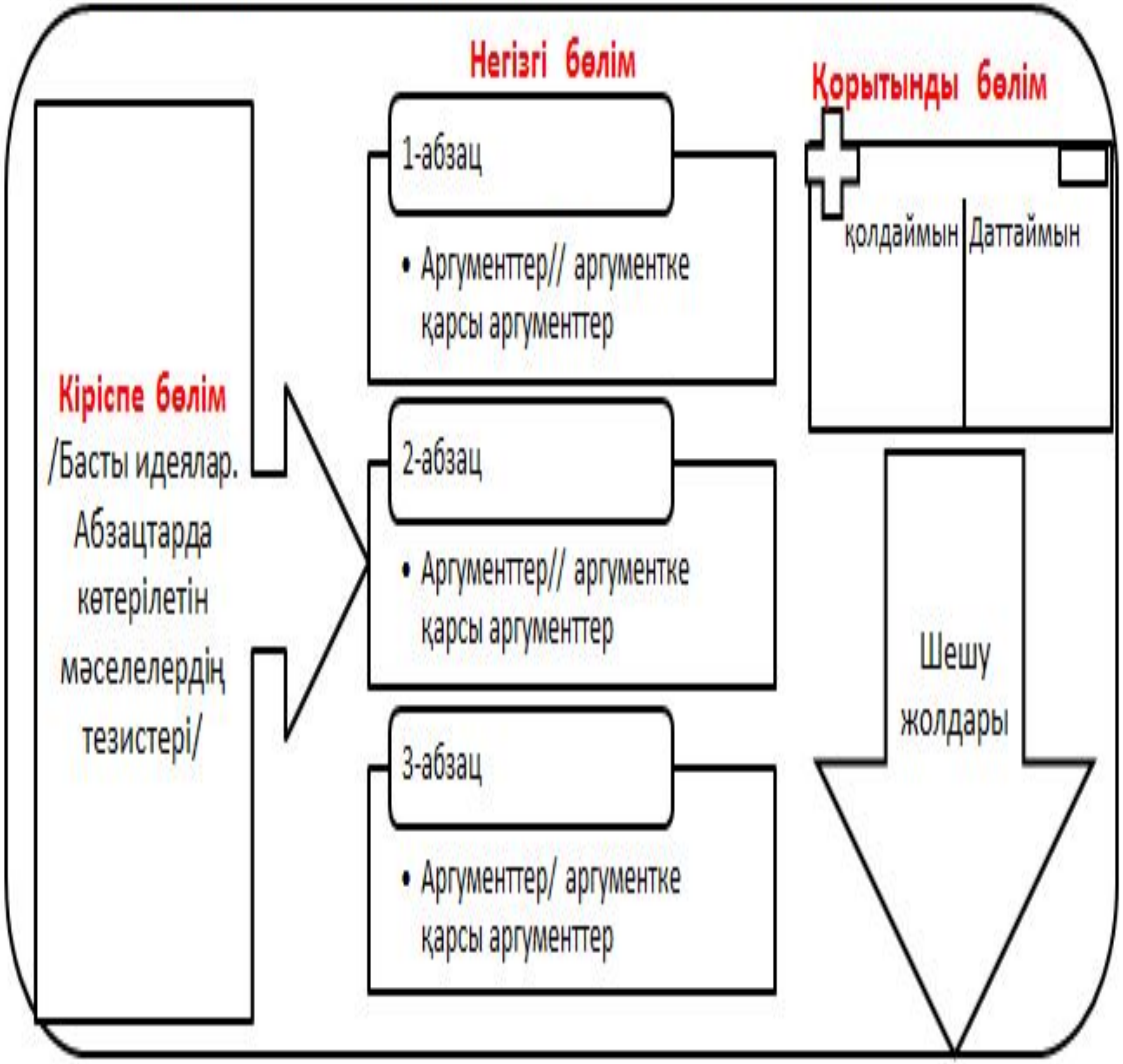

Эссе дегеніміз не?

Эссе- қалыптасқан тұжырымдарға жаңа қырын қарап, өзінше толғап, әрі дағдыдан, әдеттен, к өне соқпақтардан бөлек, тың болжамдар мен т үйіндеулерге құрылатын жа

кіріспе

- **Кіріспе** – тақырыпты таңдау себебі және мәні, логикалық және стилистикалық байланысқан бірқатар құрылымдардан тұрады. Бұл кезеңде өз зерттеу барысында жауап іздеген сұрақты дұрыс құрастыру өте маңызды, ал әрі қарай жауапты растайтын дәлелдердің реттілігі қажет. Кіріспе бойынша жұмыс жасағанда мына сұрақтарға жауап көмектесуі мүмкін: *«Мен ашатын тақырып қазіргі кезде маңызды ма?»*, *«Менің ойымша тақырыпқа қандай түсініктер енуі мүмкін?»*, *«Тақырыпты бірнеше шағын тақырыпшаларға бөлуге бола ма?»* , т.б.

Негізгі бөлім

* **Негізгі бөлім** таңдаған мәселе және негізгі сұрақты караудың теориялық және практикалық негіздерін қамтиды. Осы бөлімде дәлелдер мен талдаудың дамуын болжайды, сонымен қатар бұл сұрақ бойынша бар мәліметтерге қарағанда басқа дәлелдер мен ұстанымдарды негіздеу қажет.

қорытынды

* **Қорытынды** – тақырып бойынша дәлелді қорытынды мен жинақтау. Эссені қорытындылайды немесе негізгі бөлімде айтылғанның мәні мен мағынасын тағы да анықтайды. Қорытындыны құрастыру үшін ұсынылатын әдістер: қайталау, суреттеу, цитата, әсерлі дәлелдеу. Қорытынды эссені толықтыратын өте маңызды элементті ұстауы мүмкін, басқа мәселелермен байланысын жоққа шығармай, зерттеудің (импликация) қолдануына сілтеме сияқты. Қорытындыда «Эссенің басында айтылған мәселе бойынша не деуге болады?» деген сұраққа жауап болу қажет. Эсседе зерттеген мәселені шешу жолдары, ұсыныс берілуі керек.

Тезис деген не?

- **Тезис** – бұл эссеңізде бір нәрсені дәлелдеуге немесе түсіндіруге тырысқаныңыз, мысалы «Менің Отаным – гүлденген Қазақстан». Тезистің көлемі бір сөйлемнен артық болмасын, эсседегі сіз айтатын ойды сыйғызу қажет.

Дәлелдеме, аргумент деген не?

* **Дәлелдер** (аргументы) — бұл қоғамдық өмір фактілері, құбылыстары, оқиғалар, өмірлік жағдаяттар мен тәжірибелер, ғылыми дәлелдемелер, ғалымдар пікіріне жасалған сілтемелер және т.б. Әрбір тезиске қатысты екі дәлел жазған жөн: бір дәлел сенімсіздеу шығуы мүмкін, ал үш дәлел қысқалық пен бейнелілікке бағытталған жанр түрінде орындалған шығарма үшін тым көптік танытуы ықтимал .

Эссенің түрлері

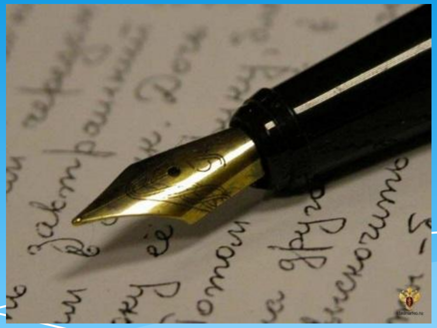

- ***Сипаттамалық***
- ***Шығармашылық***
- ***Анықтамалық***
- ***Салыстырмалы немесе кереғар***
- ***Дәлелдеме***
- ***Аргументтік***
- ***Әдеби***

Эссенің түрлері

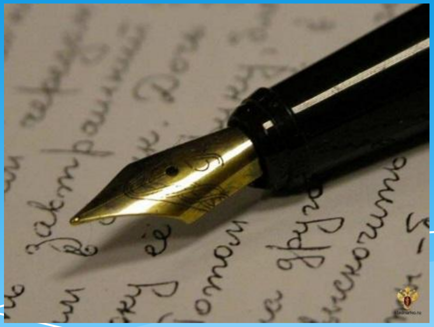

- ***Сипаттамалық***
- ***Шығармашылық***
- ***Анықтамалық***
- ***Салыстырмалы немесе кереғар***
- ***Дәлелдеме***
- ***Аргументтік***
- ***Әдеби***

Эссе жазудың талаптары

Тақырыпты мұқият ойланып таңдаңыз.

Дәлелдерді, ақпараттарды жинаңыз.

Идеялар тізімін жазып шығыңыз.

Реттілікті сақтай отырып жоспарлаңыз.

Кіріспе бөлімін жазыңыз, тезис ойлап табыңыз.

Негізгі бөлімді бірнеше абзацқа бөліңіз.

Абзацтарды байланыстырушы сөз тіркестері мен сөйлемдерді дұрыс қолданыңыз.

Тақырыптан ауытқымаңыз!

Қорытынды бөлімін жазыңыз.

Жазғаныңызды оқыңыз, қателеріңізді түзетіңіз.

Эссе жазудың талаптары

Тақырыпты мұқият ойланып таңдаңыз.

Дәлелдерді, ақпараттарды жинаңыз.

Идеялар тізімін жазып шығыңыз.

Реттілікті сақтай отырып жоспарлаңыз.

Кіріспе бөлімін жазыңыз, тезис ойлап табыңыз.

Негізгі бөлімді бірнеше абзацқа бөліңіз.

Абзацтарды байланыстырушы сөз тіркестері мен сөйлемдерді дұрыс қолданыңыз.

Тақырыптан ауытқымаңыз!

Қорытынды бөлімін жазыңыз.

Жазғаныңызды оқыңыз, қателеріңізді түзетіңіз.

Эссенің құрылымдық бөлімдері

- Кіріспе
  - Тақырыптың негізгі мәні мен негіздемесі тезис түрінде көрсетіледі
- Негізгі бөлім
  - Тақырыпты дамыту
  - теория, фактілер, идея, ақпараттар, параллелдеу, аналогия, ассоцация, теңеу, сұрақтар қою, т.б. колданып, дәлелдеу (аргументтеу)
- Қорытынды
  - Жалпылау мен аргументтеріңіздің логикалық қорытындысы

Кіріспе және қорытындыда ой негізгі мәселеге шоғырланғаны жөн (кіріспеде ол мәселе ретінде қойылса, қорытындыда түйінделеді).

Эссенің құрылымдық бөлімдері

- Кіріспе
  - Тақырыптың негізгі мәні мен негіздемесі тезис түрінде көрсетіледі
- Негізгі бөлім
  - Тақырыпты дамыту
  - теория, фактілер, идея, ақпараттар, параллелдеу, аналогия, ассоцация, теңеу, сұрақтар қою, т.б. қолданып, дәлелдеу (аргументтеу)
- Қорытынды
  - Жалпылау мен аргументтеріңіздің логикалық қорытындысы

Кіріспе және қорытындыда ой негізгі мәселеге шоғырланғаны жөн (кіріспеде ол мәселе ретінде қойылса, қорытындыда түйінделеді).

Жалпы балл қою кестесі

Диапазон	Коммуникация	Тіл құзырлылығы
5	9-10 балл • Аудиторияны керемет түсінеді, мақсаты мен түрі сәйкес, ережені өте жақсы біледі. • Өр пікірін жеткізуде материалды тез қорытып, стильдік тазалықты сақтайды.	9-10 балл • Қиын мағыналарды білдіруге арналған грамматикалық және лексикалық құрылымдарды керемет қолдана алады. • Тіл шеберлігі өте жақсы, кейде байқаусызда мардымсыз қателіктер жібереді.
4	7-8 балл • Аудиторияны білікті деңгейде түсінеді, мақсаты мен түрі ережеге сай, жақсы әсер ете алады. • Өз пікірін жеткізуде материалды, ақпаратты қызықты қорытып, жүйелі де орынды стильді сақтайды.	7-8 балл • Күрделі және жай мағыналарды білдіруге арналған грамматикалық және лексикалық құрылымдарды жақсы қолдана алады. • Тіл шеберлігі жақсы, кейде байқаусызда қателіктер жібереді.
3	5-6 балл • Аудиторияны орташа түсінеді, мақсаты мен түрі ережеге сай жеткілікті әсер ете алады. • Өз пікірін жеткізуде материалды қорытып, стильді сақтайды.	5-6 балл • Жай мағыналарды білдіруге арналған грамматикалық және лексикалық құрылымдарды орташа қолдана алады. • Тіл шеберлігі орта деңгейде, Қателіктер байқалғанмен, мағынаға кері әсерін тигізбейді.
2	3-4 балл • Аудиторияны түсіну қабілетін көрсеткісі келеді, мақсаты мен түрі ережеге сай және әсер етуі орташа. • Өз пікірін жеткізуде материалды қорытуға қызығушылық танытады.	3-4 балл • Жай мағыналарды білдіруге арналған грамматикалық және лексикалық құрылымдарды аз қолдана алады. • Тіл шеберлігі нақты емес, кейбір қателіктер мағынаға кері әсерін тигізеді.
1	1-2 балл • Аудиторияны аздап түсінеді, мақсаты мен түрі ережеге сай, әсер етуге тырысады. • Өр пікірін жеткізуде материалды қорытуға қызығушылық таныту деңгейі төмен, себебі стильді түсінбеген	1-2 балл • Жай мағыналарды білдіруге арналған грамматикалық және лексикалық құрылымдарды өте аз қолданған. Мағынасы қисынсыз. • Жиі қайталанатын қателіктер мағынаға кері әсерін тигізеді.
0	0 балл	0 балл

Мысал үлгілер

Жазылым

Шығармашылық жазба жұмысы

1. Қазақ мәдениетінде ат беру рәсімі ерекше рәсім екені белгілі. Ат беру рәсімі кейде күтпеген жағдайларға байланысты болуы мүмкін. Өзіңіздің немесе отбасыңыздағы біреудің есімі туралы немесе ойдан шығарған кейіпкерге ол есімнің неге берілгені туралы күлкілі оқиға жазыңыз.

2. Көз алдыңызға бір ауылдың екі бейнесін елестетіңіз: бірнеше жыл бұрын ауылдың гүлдеп тұрған күйін және тұрғындары қалаға көшіп, ауылдың құлазып тұрған күйін. Ауылдың осы екі күйінің әрқайсысы туралы екі мәтін жазыңыз. Әр мәтін 225-300 сөз болуы тиіс. Мәтініңізде ауылдың осы екі күйіне сай орнаған көңіл күй мен ауылдың бейнесін тәптіштеп сипаттап беруге тырысыңыз.

Белгілі бір аудиторияға бағытталған жазба жұмысы

3. Сіз «Дәрілерді жануарларға қолданып тексеру: қолдану және қарсы болу» атты телеарналық пікірталасқа қатыспақсыз. Пікірталаста қорғайтын ұстанымыздың сөзін жазыңыз. Жазбаңызда қажетті деректер және мысалдар келтіріп, өз пікіріңізді қорғаңыз.

4. Туристік кітапшаға арнап өзіңіз тұратын қала немесе аймақ туралы мәтін жазыңыз. Аймақ туралы барынша толық ақпарат беріп, көрнекті жерлерін әсірелеп суреттеп, туристерді қызықтыруға тырысыңыз.

Әлем әдебиетіндегі әйгілі
жүз кітапты емін-еркін
бар бояуымен төгілтіп
түсіретін тіл – қуатты тіл,
қазақ тілі – сондай тіл.

Нұрсұлтан Әбішұлы Назарбаев

Егер поэзияны
жүректің музыкасы
деп білер болсақ, онда
эссе - ойымыздың
музыкасы

Написать эссе помогут три простых правила, которые для начинающих писателей вывел Виктор Кротов.

- **Во-первых**, нужно писать о том, что тебя действительно интересует, то есть выбрать интересную **ТЕМУ**.
- **Во-вторых**, нужно писать о том, что ты действительно чувствуешь и думаешь, то есть определиться с **МЫСЛЯМИ**.
- **В-третьих**, нужно писать так, как хочется, не оглядываясь на других, не опираясь на существующие примеры и образцы, то есть выбрать собственную **ИНТОНАЦИЮ**.

Эссе имеет массу разновидностей. Это может быть размышление, зарисовка, рассказ, свидетельство, провокация, этюд, медитация, очерк, отступление, исследование, прогноз, расширение.

Памятка для учащихся при написании эссе

Элемент структуры	% к общему объему работы
1. Проблема исходного текста.	10%
2. Комментарий к сформулированной проблеме исходного текста.	10%
3. Отражение позиции автора исходного текста.	20%
4. Собственное мнение учащегося, аргументы. 2 аргументированных доказательства (опровержения), тезиса, выражающих ваше личное мнение (вашу позицию) и имеющих в своей основе научный подход.	40%
5. Вывод, содержащий заключительное суждение (умозаключение)	20%

Қазақ тілі – өзінің даласындай кең пішілген жайдары да жалпақ тіл. Оған қысылып-қымтырылу, ерін ұшынан шүлдірлеп-былдырлау мүлде жат. Қазақ нені айтса да ауыз толтырып айтады. Қазақ сөзі қашан да даланың қоңырау желіндей еркін есіп тұрады. Тыңдаушысын бірден ұйытып әкететін осы үндестік пен әсем ырғақ құлақ түбіне хрустальдай сыңғырлап, қазақ тілін сұлу да сиқырлы етіп көрсетеді. Кейде қазақ болып туғаның үшін және әлемдегі ең бай, ең сұлу тілде сөйлегенің үшін өзіңді бақытты сезінесің.

Қабдеш Жұмаділов

ЭССЕНІҢ ПАЙДАЛАНЫЛУЫ

МЕКТЕПТЕ, ЖОО-ДА ЖӘНЕ ЖАЛПЫ ӨМІРДЕ

- ҚАЗАҚ ӘДЕБИЕТІ
- МЕДИЦИНА
- ФИЗИКА
- ХИМИЯ
- БИОЛОГИЯ
- ӨНЕР
- СПОРТ
- ОРЫС ӘДЕБИЕТІ
- ЭКОНОМИКА
- ТАРИХ, ҚҰҚЫҚ
- АҒЫЛШЫН ТІЛІ
- МАТЕМАТИКА

Оқушы шығармашылығы – әр сабақта қылаң беріп,тұтас жинақталып көріну үшін ерекше мәпелеуді және шабытын оятар сәтті күтіп жататын ерекше нәзік жаратылыс

ЭССЕНІҢ

Классикалық эссе
лирикалық
сипаттамалық
философиялық
көркемдік
публицистикалық
талдаулық
сындық
рефлексивтік
баяндамалық
пікірсараптық

Бүгінгі таңдағы ана тіліміз үшін күрес екі майданда жүргізілуі керек, бірі – қазақ тілінің әлеуметтік қызмет аясын кеңейту, оны әсіресе кеңсе-іс қағаздарының да, ғылымның да, заң-сот істерінің де тіліне айналдыру болса, екіншісі одан кем түспейтін, тіл мәдениетін көтеру, тілімізді тек дұрыс қана емес, әсерлі, әдемі етіп жұмсау үшін күрес болуға тиіс.

Рабиға Сыздық

Қазақ тілі – аса бай тіл, икемді тіл. Орамын, бұрамын тауып, қисынын, орайын келтіріп пайдалансаң, бұл тілмен сурет салуға, тас қашап, текемет оюға болады-ау... Ғашықпын қазақ тіліне! … Осындай майса сұлу тілді қалай өгейсітуге болады?!

Нұртас Ондасынов

Көлеміне қойылатын талапты ескеру

5-сынып 70 -80 сөз
6-сынып 80-90 сөз
7-сынып 90 - 100 сөз
8-сынып 100 – 150 сөз
9-сынып 150- 200 сөз
10-сынып 200- 250сөз
11-сынып 250-300 сөз
ЖОО –дағы студент 500 сөз немесе
1-2 беттен 20 бетке дейін.

7-сынып бойынша эссе жазу құрылымы:

Эссе - 150-170 сөзден тұрады.
Кіріспе – 30-40 сөз
Негізгі бөлім – 70-80 сөз
Қорытынды - 40-50 сөз

Эссені бағалау критерийлері

Оқушылардың аты-жөні	тақырып сәйкестігі 3 ұпай	мәселені дәйекпен шешу 3 ұпай	академиялық стиль 3 ұпай	жеке пайымдау 3 ұпай	Мағыналы мазмұны, тілдік байлық, байланыс 3 ұпай	Сауатты дәйектер, түрлі пікірлер, жеке баға 3 ұпай	Салыстыру, түсініктердің байланысына арн тұжырым 3 ұпай	грамматикалық, стильдік нормалар, орфография, емле 3 ұпай

20-24 ұпай “5” 16-20 ұпай “4” 12-16 ұпай “3”

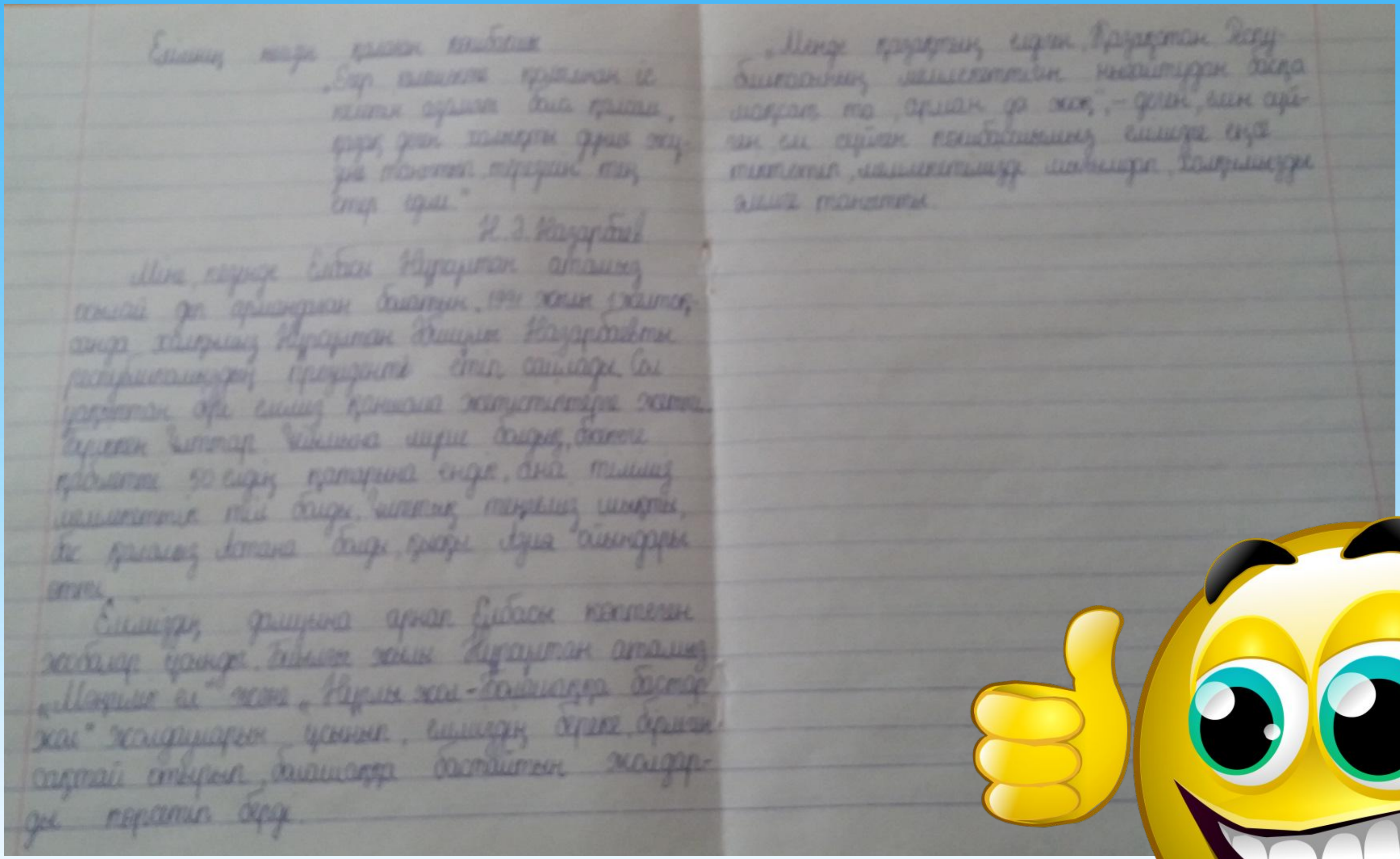
Н.Ә. Назарбаев

Елімнің негізін қалаған көшбасшы

Бұрында қазақ деген атымыз болмаған еді. Бірақ 1991 жылы санақ бойынша қазақ халқының тұңғыш президенті осы Нұрсұлтан Әбішұлы Назарбаев болады. Осы сәттен бастап, біздің жеріміз көркейе түсті. Енді қазақ жерін бүкіл әлем таниды.

Алматы Тянь-Шань тауларының солтүстігінде, Іле Алатауының баурайында жайқалған. Біздің елбасымыздың Алматы қаласының жанындағы Үшқоңыр ауданында Шамалған ауылында кіндік тамған жері осы шығар.

Әке-шешесі Әбіш пен Әлжан. Атасы ақылгөй, дау-дамайды шешетін ауылдың биі болған. Әжесі Мырзабала. Журналистерге сенсек әжесі ақ киім киюші еді, және де "Нұрсұлтан" атын осы сүйікті әжесі қойған екен.

Ат жалын тартқан кезде көшбасшымыз сыныпта ғана емес, бүкіл мектептің ішінде үздік болған, әр сабақты ынтамен оқыған.

Біздің еліміздің басшымыз ділмар, шешен болып келеді. Мен өзімнің елімді, президентімді жанымдай сүйеспеншілік боламын. 1-ші сайлауында Нұрсұлтан Назарбаевқа ел мол сенім артқан. Ал қазір біздің тұңғыш елбасымызбен бірге көп қиындықты жеңіп, біртұтас ел болып, бүкіл әлемді дүрсілкіндіреміз. Мен өз елімді, өз президентімді мақтан тұтамын, және болашақта біз әлем деңгейінде президентімізбен бірге жетеміз деген үмітпен жүремін.

Елімнің негізін қалаған көшбасшы
біздің көшбасшымыз яғни елбасымыз
Әбішұлы Нұрсұлтан Назарбаев. Біздің
елбасымыз өте жақсы кісі. Елбасымыз-
дың осындай болғанына қуанамын. Жал-
ғыз мен ғана емес барлық адамдар да
қуанады деп ойлаймын. Алдымызда ке-
ле жатқан бірінші желтоқсан - Прези-
дент күні. Біз сол үшін барлық бала
атсалысып еңбек етіп жүрміз. Әбішұлы
Нұрсұлтан Назарбаев мың тоғыз жүз
қырығыншы жылы алтыншы шілдеде
дүниеге келген. Ол кісіні бәрі құрметтейді.
Ол кісіде бізді құрметтейді. "Кішіпейілді-
лік-кішілік емес" деген мақал осыдан ту-
ған. Яғни кішіпейілділік танытсаң кіші
емессің деген сөз. Біз елбасымыздың ар-
қасында тәуелсіз ел болдық. Сол үшін
елбасымызға көп алғыс айтамыз. Бәріміз
де құрметтейміз.

Елімнің негізін қалаушы көсбасшы

Нұрсұлтан Әбішұлы Назарбаев 1940 6 шілде де туылды. Ол Шамалған ауылы дүниеге келді. Нұрсұлтан Назарбаевтың анасының есімі: Әлжан, ал әкесінің аты: Әбіш. Оның атын ата-анасы қойды. Балаға ат қойудың өзі жатқан бір хикаяға айналды. Ең соңында жаңа туған ұлдың әкесі Мырзабала ұсыныс береді: „Менің сүйікті немеремнің атын екі бірдей есім алғаны дұрыс” деп Нұрсұлтан болсын дейді. 1960 жылы Днепродзержинск техникалық училищесін, 1967 жылы Қарағанды металлургия комбинатына қарасты жоғары техникалық оқу орнын, 1976 жылы Кеңес Одағы коммунистік партиясын бітірді. 1960 - 1969 жылы Қараған металлургия заводында жұмыс істеді.

Жұбайы Сара Алпысқызы Назарбаева - Халықаралық „Бөбек” балалар қайырымдылық қорының негізін салушы және президенті. Бірінде „Бөбек” - республиканың тек Қазақстанда емес, сонымен бірге, шетелдер де мойындалған ең белсенді қайырымдылық қоры.

Нұрсұлтан Әбішұлы Назарбаевтың үш қызы бар:

1. Дариға Назарбаева - саясат ғылымдарының докторы
2. Динара Назарбаева - Н.Ә. Назарбаев атындағы білімді қорғау қорын басқарады.

Әлия Назарбаева - бизнеспен айналысады.

Нұрсұлтан Әбішұлы Назарбаев барлық елді басқарып отыр. Біздің призедентімізге қарап басқа елдің призеденті қарап таңғалады. Мен өз призеденімді мақтан тұтамын.

Еліміздің негізін қалаушы көшбасшымыз

Біздің ата-бабаларымыз осы жерді қорғап бізге мұраға қалдырған. Бірінші желтоқсанда біз білетіндей „Тұңғыш президент күні". Қазақстан халқы Нұрсұлтан Назарбаевты бір ауыздан президент қылып сайлады. Ол қазақ елінің көркеюіне көп жыл еңбектеніп келеді.

Орталықты Алматыдан Астанаға көшірді. Астана - күннен күнге көркейіп, әр қазақстандықтың мақтанышына айналды.

Президенттің әр жолдауы елді алға қарай бастап келеді. Президент күні - барлық қазақстандықтар үшін үлкен мереке!

ЖИІ КЕЗДЕСЕТІН КЕМШІЛІКТЕР

ТАҚЫРЫП СӘЙКЕССІЗДІГІ

ЖЕКЕ ПАЙЫМДАУДЫҢ БОЛМАУЫ

ЕМЛЕ ЖӘНЕ ТЫНЫС БЕЛГІ ҚАТЕЛЕРІ

ДАЙЫН ЖҰМЫСТАН КӨШІРІП АЛУ

МАЗМҰНЫ, ТІЛДІК БАЙЛЫҚ, БАЙЛАНЫСТЫҢ БОЛМАУЫ

ДӘЙЕКТЕРДІҢ БОЛМАУЫ

ТҮРЛІ ПІКІР, САЛЫСТЫРУ, ТҮСІНІКТЕРДІҢ БОЛМАУЫ

Р.Сыздықова: «Раушан гүлі жарып шығып құлпыруы үшін табиғат шіркін тікенектерді де керек етіп жаратқаны сияқты, сөз өнері табиғаты керек жерінде «ащы-тәтті» сөздерді шебер қолдануға да баратын болар»

АНТИПЛАГИАТ ЖҮЙЕСІН ҚОЛДАНУДЫ ЭССЕ ТЕКСЕРУДЕ ҚОЛДАНУ

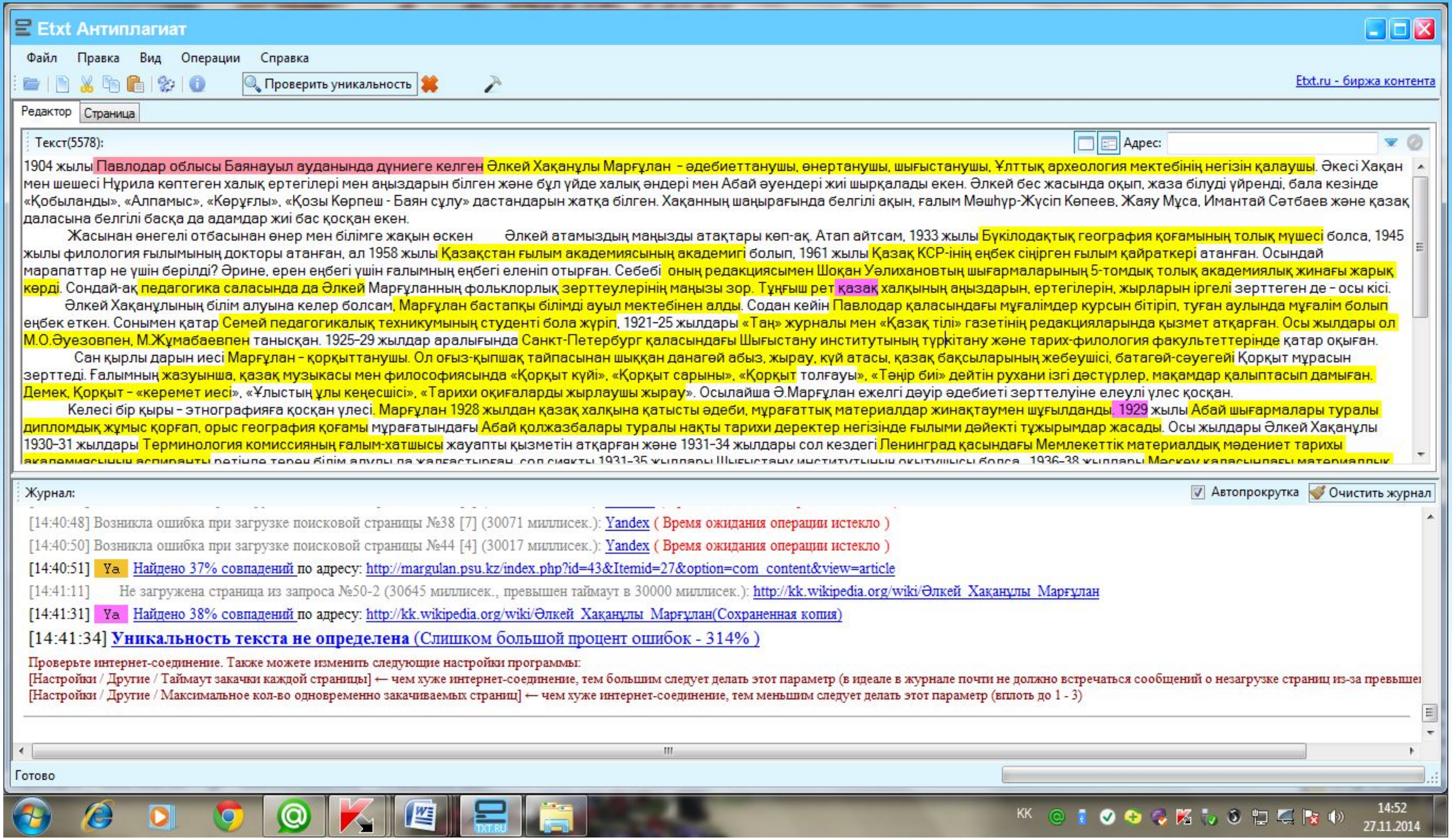

Ана тілі қайнаған қанның,
қиналған жанның,
толғантқан көңілдің,
лүпілдеген жүректің
сығындысы, онда дәм де,
мән де болу керек.
Сұлтанмахмұт Торайғыров

Қазақ тілі бүгінде ғылым мен білімнің, интернеттің тіліне айналды. Ана тіліміз Мәңгілік Елімізбен бірге Мәңгілік тіл болды!

ҚАЗАҚСТАН ЖОЛЫ – 2050: БІР МАҚСАТ, БІР МҮДДЕ, БІР БОЛАШАҚ
ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ПРЕЗИДЕНТІ – ЕЛБАСЫ Н.Ә. НАЗАРБАЕВТЫҢ ҚАЗАҚСТАН ХАЛҚЫНА ЖОЛДАУЫ

Мұғалім – сөздің сиқырлы бұлағынан өзі де қанып ішкен және оның зәмзәм тұнығының нәрін шәкіртіне де татқызудың әдіс-тәсілін шебер ойластырушы.

ТІЛІМ БОЛЫП МӘҢГІЛІК,
АТСЫН ӘРБІР ТАҢ КҮЛІП.
НҰРЛЫ ЖОЛЫМ БАҚ БЕРСІН
ӘРБІР ЖАНДЫ ТАҢ ҚЫЛЫП!

НАЗАР ҚОЙЫП ТЫҢДАҒАНДАРЫҢЫЗҒА МЫҢ АЛҒЫС!

Эссені балл қою жүйесімен төмендегі көрсеткіштер бойынша бағалайық:

- эссе тақырыбының сәйкестігі – 10 балл;
- мәселені берілген тақырып аясында нақты дәлелдемелермен шешу – 10 балл;
- жұмыстың академиялық стильде жазылуы – 10 балл;
- өзіндік тұжырымдардың берілуі – 20 балл;
- мағыналық тұтастық, ой байланыстылығы, мазмұндаудың жүйелілігі – 10 балл;
- ұсынылған тезистердің сауатты дәлелдемелермен дәйектелуі, түрлі көзқарастардың берілуі, мәселеге қатысты жеке бағалау – 20 балл;
- ұғымдар мен құбылыстарды талдау кезінде салыстыру мен жинақтау тәсілдерін қолдана алу қабілеті – 10 балл;
- жұмыс цитаталарды қолдану мен рәсімдеудің талаптарына жауап береді, мәтінде қазақ тілінің лексикалық, фразеологиялық, грамматикалық және стилистикалық нормалары, орфография мен пунктуация ережелері сақталған – 10 балл.